

**Fəzail
İsmayıl
Böyükkişi**

(əvvəli ötən sayımızda)

Bu vaxt Rais bəyin müəyyən tapşırıqlarını görmək üçün ona Aşot adlı bir erməni də qulluqçu vermişdilər. İş başa çatandan sonra polkovnik Kuznetsev görülməli işləri heyran-heyran nəzərdən keçirib Rais bəyə minnətdarlıq etdikdən sonra dedi: "Gördüyünüz bu gözəl işlər müqabilində sizin partiyaya keçməyinizə köməklik etmək istəyirəm". Rais bəy Kuznetsevin bu iltifatına öz minnətdarlığını bildirərək dedi: "Hörmətli polkovnik bu iltifatınıza görə çox sağ olun. Amma sizə bəllidir ki, mən hərbi xidmətimi başa vurmaq üzrəyəm. Bu gənc əsgər Aşotsa qulluğa təzə başlayıb. Mənim qulluğumda olduğu müddətdə hiss etmişəm ki, bundan əsl kommunist çıxar". Bununla da Rais bəy həm məharətlə komandirin təklifindən canını qurtarıb, həm də hərbi xidmətdən...

O hərbi xidmətdən dekabr ayında Bakıya qayıdanda Toğrul Sadıqzadənin emalatxanasında gecələməli oldu. Rais bəy rəssamlıq məktəbində oxuduğu vaxtlarda da Toğrul onunla çox maraqlanırdı, ələxüsus da Raisin çəkdiyi naturmotlarda impresionizm Toğrulu heyran edirdi. Ona görə də emalatxanasının açarının birini ona verərək belə demişdi: "Heç kimə etibar etmədiyim bu emalatxana bu gündən həm mənimdi, həm də sənin. Nə vaxt istəsən işləyə, yaxud da dincələ bilərsən". Toğrul bəy bu sözləri ona erkə desə də həssas təbiətli Rais bəy anlayırdı ki, mümkün qədər tez özünə bir sığınacaq tapsın. Axı Toğrul çox yaradıcı və qüdrətli rəssamdır. *Bir də ki, rəssamlıq şairlik kimi çox qısqanc sənətdir, sahibini hamıya qısqanır. Odur ki, mənəm bu emalatxanada çox qalmağım insafdan deyil. Rais bəy harada qalmağa yer tapmaq barədə düşündüyü bir vaxtda bibisi qızı Füzə xanım zəng edib nənəsi Humay xanımın rəhmətə getdiyi xəbərini ona çatdırdı. Bu gözəl məz və acı xəbərdən Rais bəy sarsıldı. Telefonu yerə qoyandan sonra bir anlığa Rais bəy Humay nənəli günlərini xatırladı. Rais bəy sürgündə üç yaşında ikən anası Şölə xanım rəhmətə getdiyindən onun hər qayğısını nənəsi Humay xanım çəkmişdi. Ona görə də anası haqqında düşündükdə onu yalnız xəyalında canlandırdığı kimi təsəvvür edirdi. Amma ağılı kəsən gündən onun hər qayğısını çəkən ana əvəzi nənəsi Humay xanım olmuşdu. O Humay xanım ki, Naxçıvanın ən böyük kəndlərindən olan Tumbul kəndinin xanı Paşa xanın qızıydı. Bu Humay xanımı da taleyin hökmüylə qızların gözəllik çəşməsindən su içdiyi bir vaxtda Məşədi Böyük ağanın böyük oğlu Rəhim ağa bulaq başında onu görüb ona bir könlükdən min könlü vurulmuşdu. Sonra da səs-sorağı bütün eli-obanı dolaşan*

toy elədirib Humay xanımı gəlin gətirmişdi. Onların bu evlilikdən bir-birindən gözəl Humay, Həvva və Maral adlı üç qız övladları olmuşdu. Bu haqda söz düşəndə tale Rəhim ağaya oğul qismət eləməsə də o Humayın könlünü açaraq belə deyirdi: "Mən Humaylı dünyamda özümü ən xoşbəxt adam bilirəm, bir də ki, hər qızımı min oğula dəyişməyəm, mənəm də, Humayımın da ən böyük arzusu qızlarımızı xoşbəxt görməkdir".

Raisə özünü görmədiyi ana babası Rəhim ağanın, nənəsi Humay xanımı intəhasız məhəbbətlə sevdiyini nənəsinin söhbətlərindən eşitmişdi. Nənəsi sürgündə olduğu müddətdə, Naxçıvana qayıdandan, sonra da bir anda Rəhim ağanı unudmamışdı. Türkiyəyə gedib-gələn qohumlarından, tanışlarından onu

tanlı dünyasından, xanımlar xanımı Humay nənəsindən ayırmışdı". O xəbəri eşidən kimi gecə də olsa özünü aeroporta çatdırdı. Lakin Naxçıvana bütün biletlər satıldığından o gecə Naxçıvana gedə bilmədi. Odur ki, gecəni aeroportda gecələyib səhəri uçuş təyyarəyə bilet aldı, özünü Naxçıvana çatdırdı. O özünü Naxçıvanda babasının mülkünə çatdıranda artıq nənəsi Humay xanımı dəfn etmişdilər, o, təzə mənzilindəydi. **Beləliklə Rais son nəfəsinə qədər onu görməyi arzulayan, nənəsiylə onun məzarı başında vidalaşmalı olur. Ana əvəzi nənəsini itirib Bakıya qayıdanda Rais bəy Bakıda dün-**

zil tapmaq üçün hey səsdə, sonra qarda oldu. O, Bakının bəlkə də yarısını gəzəndən sonra belə bir mənzili İçəri şəhərdə tapdı, amma nə qədər cəhd etsə də orda qalmağın razılığını ala bilmədi. Uzun axtarışdan sonra keçmiş Suren Qsipyayn indiki Süleyman Rüstəm küçəsində bir zirzəmi tapdı. Bu içi tullantılarla dolu, divarları uçmuş, döşəməsi qırıq, divarlarından az qala su daman bir zirzəmiydi. Hətta, yaşayış üçün o qədər zərərli bir yer idi ki, sənədlərinin təsdiqində imza çəkməli olan həkimin də ona yazdığı gəldiyi üçün razılıq vermək istəmirdi. Axır ki, Rais bəy işsiz olduğunu və kirayədə qalmağa imkanı ol-

Ona görə də o yalnız uşaqlar cizgi filmlərinə baxanda, yaxud da yatandan sonra işləyə bilirdi. Rais bəy yaşadığı zirzəminin həyətidə keyli adam yaşayırdı. Amma heç kəs Rais bəyin uzun müddət orada yaşamağından və nə işlə məşğul olmağından xəbər tuta bilmirdi. **Hətta, bəziləri nə vaxtlar gəlib-getdiyi bəlli olmayan bu cavan oğlanın orada pul kəsməyindən şübhələnirdi. Taleyin acı hökmünə baxın ki, Şərqi dünyasında ilk dəfə demokratik Cümhuriyyət quran böyük Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin nəvəsi Bakının Suren Osipyayn küçəsində o vaxtlar Erməni kənd adlanan bir yerdə həyətdən 11**

Bu yazını Azərbaycanın əməkdar rəssamı Rais Azər oğlu Rəsulzadənin anadan olmasının 75 illiyinə həsr edirəm

Məhəmməd Əmin yadigarı...

hey soraqlamışdı. Nə sürgün məşəqqətləri, nə də qocalıq və xəstəlik, ağrı-acıları son nəfəsinə qədər ona ömür-gün sirdaşı üç qız övladlarının istekli atası Rəhim ağanı unudur bilməməklə o, Ramizin də, Raisin də ana əvəzi olub, onları boya-başa yetirmişdi. Amma heç vaxt bu is-

yada daha da kimsəsizləşib, qəribəmişdi. Dünyada ən əzizi olan atası Azər bəy ondan dörd min kilometr uzaqlarda Qazaxistanın Karaqanda şəhərində yaşayırdı. Qohumlardan heç kimə əziyyət vermək istəməyən Rais bəyə yaşamaq, yaratmaq üçün dar daxma da olsa, bir sığınacaq

madığını, olsa-olsa bu zirzəmidə qalmağa məcbur olduğunu deyərək həkimin ana qəlbini yumşaltmışdı, həmin sənədə qol çəkirdi bildi. Nəhayət, Rais bəy zirzəmidəki bir məşin tullantılarını çıxarıb oranı təmizlədi. Zirzəminin divarlarına suvaq çəkirdi. Zirzəmidə işıq və qaz olmadığına gö-

pilləkən aşağıda yerləşən zirzəmidə yaşamağa və yaratmağa məcbur olmuşdu. Amma həmin yerin ən gözəl mənzillərində sərmənilər kef-damaqla, şad-xürrəm yaşayıb biz oğuz türklərini Bakıda qanına qaltan eləmək, yaxud Xəzərin sularında boğmaq və Orta Asiyaya qovmaq, bir söz ilə Qafqazdan yox eləmək barədə planlar cızırdı. Belə günlərin birində Rais bəy yaşadığı zirzəminin həyətinə qaz idarəsindən işçilər gəlib Rais bəyin qaldığı zirzəmini orada yaşayan adamlardan soruşurlar. Sonradan o adamlara bəlli olmuşdu ki, orada gecələyən pul kəsən deyil, gözəl rəssamdır. Həmin qaz idarəsinin işçilərini də qaz idarəsinin rəisi Toğrul Sadıqzadə ora göndərmişdi. Bir gün həmin rəis Toğrul bəyin emalatxanasına gedir. O gözəl rəsm əsərlərinin heyranı olduğundan Rais bəyin çəkdiyi rəsmlər onun diqqətini cəlb edir. Bu rəsmləri kimin çəkdiyi ilə maraqlanır. Toğrul bəy də həmin rəssamın çox çətin şəraitdə yaşadığını qısa da olsa dostuna danışır. Buna görə də rəis öz işçilərini Rais bəyin daxmasına qaz çəkməyə göndərir. Bu daxmanı da Rais bəy getdikcə yaşanmalı hala salır. Orada bir-birindən gözəl əsərlər yaradır. Bu əsərlərdə qarlı qış günlərində sustalmış yollar, kimsəsiz küçələrdə adamlar elə bil harasa yox olmuş bir şəhər də onun kimi unudulmuş və tənha idi. O "İçəri şəhər qışda" tablolarını belə günlərin birində yaratmışdı. Amma bu tənha və soyuqluq onun yaratdığı bütün tabloları hopmuşdu. Bütün bu çətinliklərə baxmayaraq Rais bəy o vaxtkı Pedaqoji İnstitutun bədii-qrafika şöbəsinə qəbul olmuşdu.

O vaxt onun Mircəlil, Əhməd kimi çətin günün dostu olan etibarlı dostları vardı. Bu dostlar nədənsə sınağı bitməyən, hər çətinə sinə gərən Rais bəyin dözmünə, sənətə olan sevgisinə, fədakarlığına heyran olmuşlarından onun portretini çəkmişdilər. O vaxt Rais bəy məşhur rəssamlar olan Fuad Mustafayev və Fazil Əliyevlə də görüşürdü.

(ardı gələn sayımızda)

O xəbəri eşidən kimi gecə də olsa özünü aeroporta çatdırdı. Lakin Naxçıvana bütün biletlər satıldığından o gecə Naxçıvana gedə bilmədi. Odur ki, gecəni aeroportda gecələyib səhəri uçuş təyyarəyə bilet aldı, özünü Naxçıvana çatdırdı. O özünü Naxçıvanda babasının mülkünə çatdıranda artıq nənəsi Humay xanımı dəfn etmişdilər, o, təzə mənzilindəydi. Beləliklə Rais son nəfəsinə qədər onu görməyi arzulayan, nənəsiylə onun məzarı başında vidalaşmalı olur. Ana əvəzi nənəsini itirib Bakıya qayıdanda Rais bəy Bakıda dünyada daha da kimsəsizləşib, qəribəmişdi. Dünyada ən əzizi olan atası Azər bəy ondan dörd min kilometr uzaqlarda Qazaxistanın Karaqanda şəhərində yaşayırdı. Qohumlardan heç kimə əziyyət vermək istəməyən Rais bəyə yaşamaq, yaratmaq üçün dar daxma da olsa, bir sığınacaq lazım idi

təkli nəvələrinin xətrinə dəyməmişdi. Hər dəfə nəvələri səhv bir iş tutanda onlara dedi ki, "Adam da belə iş görürmü?" İndi Rais bəyə istekli qohumu Füzə xanım belə acı xəbər vermişdi: "Ölüm onu öz təbəri sevgisindən nağılı, das-

lazım idi. O vaxt peşəkar rəssamlara yaradıcılıq emalatxanası, qeyri-yaşayış sahələri verirdilər. Ona görə də Rais bəy rəssam dost-tanışlarına ona harda olsa bir olacaq verilməsinə kömək durmalarını xahiş etdi. Özü də Bakı şəhərində belə bir mən-

rə bir neçə gün qışın çiləsində paltosuna bükülüb gecələməli oldu. Heç bir şəraiti olmayan bir zirzəmidə, yarı qaranlıq bir yerdə rəssam üçün işləmək də çox müşkül məsələ idi. Hələ üstəlik də uşaqların hay-küyü ona əlinə fırça götürməyə macal vermirdi.